

Istanbul 2010: Strijd om de stad

AUTEUR & FOTOGRAFIE Simone Pekelsma

In 2010 is Istanbul Culturele Hoofdstad van Europa. Een groots en ambitieus project. Van de oorspronkelijke aspiraties voor het initiatief is echter vrij weinig over. In plaats van een podium voor cultuur, diversiteit en innovatie, is 'Istanbul 2010' het strijdtoneel van een conflict om de toekomst van de stad.

In haar artikel 'Istanbul, Culturele Hoofdstad 2010' in AGORA nummer 2 van dit jaar schrijft Nurnaz Deniz dat de titel Culturele Hoofdstad van Europa Istanbul diverse mogelijkheden biedt. Het gaat om mogelijkheden als het vrijmaken van budgetten voor artistieke en culturele projecten in de stad en het bespreekbaar maken van culturele diversiteit en cultuurparticipatie. Dergelijke uitgangspunten waren volgens de eerste plannen inderdaad de rode draad van het project. De kleine groep ngo's die het project in het jaar 2000 initieerde had grootse ambities voor de stad. Helaas is er van die mooie ideeën nu, slechts een paar maanden voordat Istanbul ook daadwerkelijk één jaar lang de befaamde titel 'Culturele Hoofdstad van Europa' mag dragen, vrij weinig over. Politieke spanningen binnen de organisatie, botsende ideeën over de richting die het project zou moeten volgen en acties die direct ingaan tegen de principes waarop het project gebaseerd was, hebben potentiële winst tot vermoedelijk verlies gereduceerd.

In nummer twee van 2009 presenteerde AGORA een themasectie die in het teken stond van de betekenis van de Culturele Hoofdsteden. Zie www.agora-magazine.nl voor meer informatie.

Hoe het begon: optimisme en ambitie

'Istanbul 2010' is in het jaar 2000 gestart als een bottom-up initiatief, gesteund door een kleine groep ngo's. Officiële instanties zoals het ministerie van buitenlandse zaken, het ministerie van cultuur en

toerisme, de gemeente Istanbul en het gouvernement van Istanbul, sloten zich pas relatief laat aan bij het project. Dit was net voordat de bid in Brussel gepresenteerd zou worden in 2005. In eerste instantie toonden de officiële instanties slechts beperkte interesse, maar hun steun was wel noodzakelijk om in Brussel succes te boeken. Er was weinig animo voor investeringen in kunst en cultuur; gebieden die doorgaans door de private sector werden (en worden) gesteund in Turkije. Toch werd er na een uitgebreid lobbyproces uiteindelijk een diverse en grote groep private, publieke en non-gouvernementele organisaties en instanties rond het project verzameld die de 'bid' voor Istanbul 2010 ondersteunden in Brussel. Bij de presentatie van de plannen werd met name de lange geschiedenis van de multiculturele en kosmopolitische stad benadrukt. Vanwege deze geschiedenis zou Istanbul volgens de organisatoren een antwoord kunnen vormen op de groeiende spanningen tussen etnische en religieuze gemeenschappen in Europa. De stad, een echte wereldstad van allure, zou een voorbeeld kunnen zijn voor de rest van de wereld op het gebied van diversiteit, levendigheid en het omgaan met verschillen.

Er is weinig over van de oorspronkelijke ideeën voor de culturele hoofdstad.

De eerste scheuren: problemen binnen de organisatie

De bid van Istanbul werd, zoals hierboven geschets, gekenmerkt door optimisme. Istanbul 2010 zou Europa en haar inwoners veel kunnen bieden. De stad zelf zou op haar beurt ook op diverse terreinen kunnen profiteren. Helaas werden de ambitieuze plannen van het project al snel overschaduwed door problemen binnen de organisatie. Er is sprake van verdeeldheid tussen de betrokken organisaties.

De culturele sector in Istanbul is lang gedomineerd door ngo's en private partijen. Cultuurbeleid zoals men dat in het Westen kent was er niet. Subsidies werden verstrekt volgens onduidelijke regels en de overheid werd er vaak van beschuldigd kunst- en cultuur projecten enkel om politieke redenen te steunen. Terwijl de (lokale) overheid zich over het algemeen vooral bezig hield met meer folkloristische en traditionele vormen van cultuur, richtten grote en invloedrijke familiebedrijven zoals Sabancı, Eczacıbaşı en Koç zich op nieuwere en meer experimentele vormen van kunst en cultuur. Doordat kunst en cultuur traditioneel het speelterrein van de private sector vormen, zijn veel activiteiten en initiatieven gericht op de stedelijke midden- en bovenklasse. Hierdoor hebben zij een elitair imago gekregen. De culturele sector van Istanbul is zowel 'folkloristisch' als 'modern', met vrij weinig daar tussenin. Kunst en cultuur dienen als uithangbord voor de politiek óf voor het bedrijfsleven.

De structuur van de culturele sector - politiek vs. economie, - zorgt voor wrijving. Ook binnen Istanbul 2010. Nog nooit hebben zoveel diverse organisaties die actief zijn op het gebied van kunst en cultuur in Istanbul zich in naam van één enkel project verenigd. Vanwege deze grote diversiteit aan actoren, die allen hun eigen agenda's, uitgangspunten en overtuigingen hebben, is er binnen de organisatie van het

project een gevoel van algemeen wantrouwen ontstaan. Dit wordt nog eens versterkt door de historische verhoudingen tussen de actoren in Istanbul. In het begin van het project werd er voornamelijk getwist over financiën en de vraag wie nu eigenlijk de leiding had over het project. Later verschoven de discussies naar de doelen die Istanbul 2010 na zou moeten streven. Terwijl overheden het met name hadden over toerisme en Europese integratie, benadrukten ngo's de ontwikkeling van de culturele sector en de emancipatie van de lokale bevolking. Private bedrijven zagen het als een kans om Istanbul als moderne 'world city' te en promoten en daarbij dingen als 'flagship' musea te ontwikkelen. Zelfs nu Istanbul 2010 bijna van start gaat is er echter nog geen overeenkomst. In het voorjaar van 2009 berichtten de Turkse media over de falende organisatie die geteisterd werd door een slecht imago bij de inwoners van de stad. Vertragingen bij het selecteren en ontwikkelen van projecten, corruptie claims en vertrekkende bestuursleden hebben de fundering onder het project weggeslagen en haar slagkracht sterk verminderd.

Stadsvernieuwing: doelen Istanbul 2010 in de verdrukking

Organisatorische problemen vormen echter niet het enige punt dat Istanbul 2010 bedreigt. Al een aantal jaren is Istanbul bezig zichzelf te profileren als een echte 'world city'. De stad heeft zich in rap tempo ontpopt als een aantrekkelijke bestemming voor weekendtoeristen, expats en investeerders. Maar ook de lokale overheid, voorheen vaak een zwakke speler, heeft de stad ontdekt. Ze hebben grootschalige herstructureringsprojecten geïnitieerd en ondersteund. Istanbul krijgt elk jaar een aantal gigantische shopping malls, luxe appartementen-

complexen en gegentrificeerde wijken bij, maar niet zonder dat hier iets voor opgegeven moet worden. Een aantal recente of toekomstige projecten gaan regelrecht tegen die facetten in die de bid voor Istanbul 2010 juist zo sterk benadrukte: diversiteit, cultureel erfgoed en historische structuur. Er is een hoop strijd tegen dergelijke projecten geleverd, voornamelijk door ngo's, maar de meesten vinden uiteindelijk toch doorgang onder druk van de lokale overheid of private partijen. Onlangs is de eeuwenoude Roma-wijk 'Sulukule' met de grond gelijk gemaakt. Op het nu braakliggende terrein zullen in het kader van een grootschalig stadsvernieuwingproject onder andere 'nieuwe villa's in Ottomaanse stijl' verrijzen. Toeristen zouden het namelijk prachtig vinden om te zien hoe mensen vroeger leefden. De oorspronkelijke bewoners zelf zijn grotendeels 'verplaatst' naar sociale nieuwbouwflats veertig kilometer buiten de stad, ver van de sociale en economische structuren waarbinnen zij eeuwen functioneerden.

Dergelijke radicale plannen liggen er ook voor bijvoorbeeld Tarlaba 1. Deze wijk, vlakbij het centraal gelegen Taksimplein, wordt voornamelijk bewoond door Koerdische en Afrikaanse migranten en Roma. Tarlaba 1 heeft een divers en bruisend karakter. Op sommige plekken is het door criminele activiteit gevaarlijk, vooral voor buitenstaanders, maar de herstructureringsplannen voor het gebied gaan veel verder dan alleen het verbeteren van de veiligheid. Als de plannen eenmaal uitgevoerd zijn is er van het diverse karakter van de wijk waarschijnlijk weinig meer over. Ontwerpfoto's die illustreren hoe de wijk er in de toekomst uit zal

komen te zien, geven een jong, fris en snel beeld van de wijk dat mijlenver af staat van hoe de wijk al die tijd gefunctioneerd heeft. Voor lokale bedrijfjes en winkeltjes, theehuizen en het Turkse straatleven lijkt er weinig plek meer over. Al die dingen die Istanbul 2010 volgens de bid zou moeten koesteren – culturele en religieuze diversiteit en levendigheid - verdwijnen uit het straatbeeld van de stad. De sociale structuren en diversiteit van Istanbul worden door de herstructureringsprojecten verstoord, maar ook wordt het wereldberoemde erfgoed beperkt gewaardeerd. Het loopt zelfs zo'n vaart dat UNESCO heeft bedreigd de stad van de wereldlijst van cultureel erfgoed te verwijderen. De VN organisatie is tot deze conclusie gekomen door inadequate conservatiestrategieën en nieuwe stadsprojecten in delen van de stad waar veel cultureel erfgoed aanwezig is.

Culturele Hoofdstad van Europa: niet altijd winst

De titel 'Culturele Hoofdstad van Europa' maakt deel uit van een complex proces waarin vele politieke, economische, sociale en historische facetten een rol spelen. Het vrijmaken van budget voor artistieke en culturele projecten en het bespreekbaar maken van culturele diversiteit – de onderwerpen die in het artikel van Nurnaz Deniz genoemd werden - hadden inderdaad een grote rol binnen Istanbul 2010 moeten spelen. Dit is echter niet gelukt.

Bovenstaande alinea's geven een beknopt overzicht van een aantal ontwikkelingen binnen het initiatief. Het project vertoont echter vele

gaten. Veel doelen van Istanbul 2010 worden als het ware tegengesproken door herstructureringsactiviteiten en politieke strijd. Zelfs daar waar positieve resultaten te verwachten zijn, bijvoorbeeld bij investeringen in kunst en cultuur, kan men zich afvragen of deze resultaten niet volledig in het niet vallen bij dat wat er afgebroken wordt.

Istanbul 2010 is een strijd om de stad. Door de relatief korte duur van het project moet deze strijd snel worden uitgevochten. Er is dus weinig ruimte voor afweging of nuance. Dit komt de toekomst de stad niet ten goede. Istanbul 2010 illustreert dat het zijn van 'Culturele Hoofdstad' niet alleen winst betekent. De titel kan men inderdaad winnen, maar de uitkomst leidt op veel punten dikwijls tot verlies.

Simone Pekelsma (simone.pekelsma@nicis.nl) is werkzaam bij **Nicis Institute, het Maatschappelijk Top Instituut voor de steden in Den Haag**. Tussen 2004 en 2007 studeerde en werkte zij regelmatig in Istanbul. In 2007 schreef zij haar *Masterscriptie 'Istanbul 2010'*, in het kader van het **POLIS: European Urban Cultures' programma**.
<http://www.polismaster.eu/>